

ש מעתא למיקתא

גליון קטו – פ' וילך – יום הכיפורים ה'תשע"ג / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם נשים חייבות במצות אכילה בערב יוה"כ

איתא בר"ה (ט) כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי, דכתיב (ויקרא פכ"ג פס' לב) "ועניתם את נפשותיכם בתשעה" וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי, ע"כ ופרש"י דהכי קאמר קרא ועניתם בתשעה, אכילת תשעה אני קורא עינוי, וכיון דאכילתו עינוי חשיבה, כל דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, דהא מדקאמר בערב ע"כ לא מקפיד אעינוי תשעה, וכי קרי עינוי בתשעה אכילה שיש לאדם למעט בלימודו בערב יוה"כ כדי "לאכול ולשתות". [ועי' במ"א (ס"ק א) שמבואר דאם אכל פ"א ביום יצא יד"י מצוה זו. ועי' עוד במנחת חינוך (מצוה שיג אות טו) שיצא לחדש דכיון דאכילת ערב יוה"כ נפיל מלשון "עינוי" אפשר לומר דאינו יוצא אלא אם אכל ערב יוה"כ שיעור ככתובת דבכה"ג לא הוי עינוי ביוה"כ, אבל סתימת הפוסקים לא כדבריו ובכזית סגי, וכ"כ במנחת פתים (ס"י תרד), ועי' בכה"ח (שם אות ב) ובשד"ח (יוה"כ ס"י א אות ג). ועי' עוד בכה"ח (שם אות ד) בשם דרשות מהר"ל דגם במוצאי יוה"כ ירבה בסעודה שנא' מערב עד ערב].

ומצוה זו לדעת המ"א (ס"ק א) הינה בערב יוה"כ "ביום". וכן נקטו ביד אפרים (על המ"א שם) הא"א מבוטשטש (שם), הברכ"י (ס"ב א), הביאור הגר"א (אות ו), הערוה"ש (אות ה) והמ"ב (ס"ק א). ודלא כהסבורים [ועי' ברמ"א (שם ס"ג א) ובביאור הגר"א (שם)] דכבר נחלקו מהה"ח איכא דין ריבוי.

וכבר נחלקו הפוסקים האם מצוה זו מה"ת או מדרבנן, דעת הכסף משנה (נדרים פ"ג היט ויוה"כ פ"א הי"ח) שהיא מדרבנן. וכ"כ בב"י (ס"י תרד), וכן במנ"ח (שם) כתב דברי שאין זו מצוה מה"ת אלא רק אסמכתא, עיני"ש. אולם דעת המ"א (ס"י תקע ס"ק ט) שהיו מן התורה, וכן פסק במ"ב (ס"י תרד ס"ק א). ועי' בפמ"ג (ס"י תרד ס"ק א) שכת' בדעת ה"ט"ז (ס"י תרד ס"ק א) דמשמע דמצות עשה מן התורה הוא לאכול בתשיעי, או ע"פ מצוה בעלמא לא מצות עשה, עיין פרי חדש (אות א ד"ה ואיית ליל ד"ה ואיית לימא), ע"כ. ועי' עוד בזה בכת"ש (שם) הובא לקמן.

ובטעם המצוה כת' רש"י (ברכות ח' יומא פא.), הרא"ש (יומא ס"י כב) והטור (שם) דהוא מאהבת הקב"ה את ישראל, שלא צווה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עונותיהם, וציום שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי, משל למלך שיהיה לו בן יחיד וגור עליו להתענות יום אחד וצווה להאכילו ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול, ע"כ. [ועי' במאירי (ברכות ח' ד"ה כל הקעושה) שכת' ע"פ יסוד דין זה דכל העושה דבר ע"ד שבסבת אותו דבר תתקיים מצוה, הרי הוא כמי שעשה מצוה, שכן האוכל ושותה בטי' כדי שיוכל להתענות ב"ה הרי אכילתו נחשבת למצות תענית והרי הוא כמו שהתענה בטי' ובי', עכ"ל].

ובשערי תשובה (שער ד אותיות ח-ט) כתב נמי בדרך זה שהוא למען נחזק להרבות תפלה ותחנונים ביום הכיפורים ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקרה והוסף עוד ב' טעמים: א' כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו. ב' כי בשאר ימים טובים אנו נחמדים קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכן שמחה על המצוות, כמו שנאמר (דברי הימים א כט, יז) "ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי שמחה להתנדב לך", ונאמר (דברים כח, טו) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וטובט לבו", ומפני שהציום ביום הכיפורים, נתיחייב לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכיפורים. [ועי' בכה"ח (שם אות ב) עוד טעמים בזה ע"פ הסוד. והנה לפי הטעם אחרון שכתב השערי תשובה הנ"ל, י"ל דיש לאכול פת, וכן העירוני שכתב בשבולי הלקט (ס"י שז) דצריך אדם לקבוע סעודתו כדרך שאר ימים טובים. אולם במנחת חינוך (מצוה שיג) כתב באופן פשוט דלא בעינן דוקא פת, אלא דעי' בשד"ח (מ"ע יוה"כ ס"י א אות ג) שכתב דהמני"ח לשיטתו אזיל דס"ל שם דלא אזילין בטר טעם המצוה, אבל לפי הטעם של מצוה זו המבואר ברש"י י"ל דצריכים פת או דברים המזינים, ואינו יוצא [בשאר דברים].

והנה נפ"מ בין הטעמים לענין חולה שפטור מהתענית, דלפי טעמו של רש"י ודעמיה שהוא כדי שיוכל להתענות למחרת אין לחייבו (וכן יש לדון בזה לפי הטעם האחרון שהוסף הרבינו יונה, ועיין), אבל לפי טעמו של הרבינו יונה שהוא כדי להראות שמחתו נתיחייב זמן כפרתו, איכא מצוה אף בכה"ג. ושוי"מ בהעמק שאלה (שאלתא קטו אות ב) שגם קבע דברי החיוב ע"פ טעמו של רש"י וע"כ כתב דעיקר מצות אכילה בערב יוה"כ אינו אלא כדי שיוכל להתענות בעשירי וכפרש"י הנ"ל, ולפ"ז מי שדעתו ברור שיוכל להתענות אפי' לא יאכל בעיה"כ אין עליו מצוה כלל, ע"כ. והביאו בשד"ח (ח"ט מעי' יוה"כ ס"י א אות ג עמ' 117 ד"ה וכתב). אולם עיין בכת"ש (ס"י ק"ב ד"ה ומ"ד) שכתב דאם נלך לפי טעמא דקרא שכתב רש"י אה"י, אלא דקשה לסמוך ע"ז למדרש טעמא דקרא ולהקל לפי הטעם, ועיין ברמב"ם ה' נדרים דנראה שמצוה זו הוי מ"ע דאורייתא, לכן לא ימלא לבי להקל בפרט שקשל לו לאכול ואין מצער לו, ע"כ. ועי' באג"מ (א"ח"ח ח"ג ס"י צ ד"ה אף אן) שכתב דהא דאמרו דהוא הכנה להתענית הוא טעם בעלמא ואינו מעיקר המצוה.

מיהו י"ל דהכת"ס לשיטתו אזיל (וי"ד ס"י ע"ד ד"ה ועיין תשי' חו"י, וא"ח"ח ס"י טו ד"ה ויש לו) דס"ל דאין ללמוד "להקל" מהטעמים שנתנו הראשונים, אולם בגליון כ' הבאנו בס"ד דאין דבריו מוסכמים, אלא יש מקומות שהפוסקים דרשו טעמא דקרא וכגון היכן שמוכח הטעם מתוך הפוסקים והראשונים והאחרונים, ועשו נפ"מ לדינא אף להקל [ועי' בחות יאיר (ס"י קפט ד"ה ולולי ועיין עוד בספרו מר קשישא ערך טעמא דקרא), ובגליון הנ"ל], וכן הוא כאן דטעמו של רש"י ודעמיה מבואר בקרא (כמ"ש הכת"ס גופא) דהרי נאמר "ועניתם" כלומר התקן עצמך בטי' שתוכל להתענות ב"ה, ודו"ק.

ואם ניזיל אחר טעמא דקרא, לפי טעמו של רש"י הנ"ל י"ל נמי דאע"פ דנשים פטורות ממצוה הזמנן גרמא מ"מ חייבות במצוה זו "כדי שיוכלו להתענות". אלא דעיין בשו"ת רע"א (ס"י טו) שכתב דנכון הוא בכל הנשים הבריאות אם חייבות לאכול בעיה"כ, דאפשר הן פטורות כמו מכל מ"ע שהז"ג אג לא, כיון דקרא מפקד לה בלשון בטי' לחדש בערב וכי' ולומר דהוי כאלו התענה טי' וי', ממילא כל שמחוייב בתענית י' מחוייב ועניתם כו' לאכול בטי', וצ"ע לתת הפנאי, ע"כ. וכן הסתפק הרש"ש (סוכה כח.) [והנה בפנ"י (ביצה ל) הקשה אמאי נשים חייבות בתוסי' יוה"כ והרי הוי מצוה שהז"ג, ותיירך דכיון דתוסי' יוה"כ הוי שב ואל תעשה דלא תאכל ולא תשתה, לא הוי בכלל מצות עשה שהזמנן גרמא, כי פטור זה נאמר דוקא בעשה גמור שהוא בקום בעשה. אולם בפמ"ג (ס"י תרד ס"ק א) כת' שהטעם שנשים חייבות בזה הוא משום דיוה"כ גופיה שייך גם בנשים לכן גם בתוספת נתיחייבו (ועי' מה שהעיר עליו בדעת תורה שם), ולפי דבריו לכאורה אין לפטור הנשים משום מ"ע שהז"ג דשאני הכא דהיא גם מצוה על צום יוה"כ, ועי' עוד לקמן].

אולם הא"א מבוטשטש (חסד אברהם מ' תני' א"ח"ח ס"י טו) נקט למעשה דכיון שאמרו חז"ל דכל האוכל בטי' כאילו התענה טי' וי' ממילא כיון דנשים ישנן במ"ע דועינתו וגם עליהם נא' מקרא הזה ישנן בכל המצות הנכללים בו וגם האכילה בעיה"כ הוא בכלל, ע"כ ובשד"ח (ח"ט מעי' יוה"כ ס"י א אות ה) הקשה על הסבורים כן, דקצת יש לפקפק בזה דמי שם פה לדרוש כל דאיתיה וכי' ומסורת בידנו שלא לדרוש דרשות מדעתינו אף דרשה דאיתא דכוותה בתלמוד וצריך להתיישב בזה, ע"כ. ובמקום אחר כתבנו מזה בס"ד, ואכמ"ל. וכחא"א נקט הכת"ס (ס"י ק"ב) והוסף דלפי הטעם של רש"י הנ"ל מסתבר דנשים מחויבות ג"כ [ואע"פ שכת' לעיל דלא דרשינן טעמא דקרא היינו לקולא אבל לחומרא דרשינן], ושכן נקט במנהגי מהר"ל (ה'ל' עיוה"כ), אלא דאם לא תתענה משום חולי פטורה הי' כל עיקר שאנו מחייבין לאשה הוא משום שצריכה להתענות למחר, ע"כ. וכן משמע מדברי הרע"א הנ"ל דאם האשה חולה ודאי פטורה. ועי' במקראי קדש (ימים נוראים ס"י לו) שכתב דמ"מ אם אוכל פחות מכשיעור שפיר נחשב מתענה ועלילה לאכול בעיה"כ. וכדברי הכת"ס דנשים חייבות במצוה זו, נקטו הגר"ש קלוזר (חכמת שלמה וספר החיים ס"י תרד), והתורה לשמה (שאלה קסב), ועיני"ש שכת' שגם ע"פ הסוד נשים חייבות. וכן פסק בכה"ח (שם אות ה) וכן נראה סתימת דברי המ"ב שלא חילק בדבר. ועי' במנ"ח (מצוה שיג אות טו) שכת' שאם מצוה זו היא מה"ת נשים פטורות אלא שנר' שאין זו מצוה מן התורה (עי' בזה לעיל) אלא אסמכתא, אי"כ חז"ל אסמכוהו למצות עינוי ואין חילוק בין אנשים לנשים, עיני"ש.

עבודת המועדים ליקוטים בענין עבודת עשרת ימי תשובה והכנה ליוה"כ

מעלת התשובה והתפילה בעש"ת - א"ע"פ שהתשובה והצניקה יפה לעולם בעשירה הימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו כמה דברים אמורים ביחוד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצוה"ק בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו". (תב"ט פ"ב תשובה א')

ההנהגה בתשובה ותפילה בעש"ת - "הדרך ה' בעשרת ימי תשובה. הירא את דבר השם לבו יחיל בקרבו בדעתו שכל מעשיו בספר נכת'ין, ובעת ההיא האלקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגור דין שלו נחתם ביום הכיפורים.

ובעת אשר ירע ה' יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפזי... ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד.

לכן מה נולדו היוצאים לפעלם ולעבודתם עדי ערב בימים הנוראים ימי הדין והמשפט ואינם יודעים מה יהיה משפטם... וראוי לכל ירא אלהים למעט בעסקיו להיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום ובלילה עתם ולהתבודד בחדריו ולחפש דרכיו לחקור, ולקדם אשמורות ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, ולשפוך שיח ולשאת תפלה ורנה ולהפיל תחנון, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בו...

ואמרו וכוונתו זכרונם לברכה (שם נה) דרשו ה' בהמצאו אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים". (שערי תשובה ג' ד')

- ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה" (תב"ט א')
- "כת' הרא"ש שיקרא באלו הימים באגרת התשובה של רבינו יונה. והארי"ז ז"ל כת' שחייב ללמוד בספרי מוסר כל השנה, וכ"כ הגר"א בשלי בכמה מקומות ובמע"ר.
וע"פ באלו הימים יעשה כל אדם כדעת הזוהר שישב קודם שישכב ויתאונן על חטאיו ויפשפש במעשיו". (משנה בורה ס"ב א')

חשיבות המעשים הנעשים בעשרת ימי תשובה - "היו לאותות אלו שבתות... ולמועדים אלו ראשי חדשים... ושנים אלו ראשי השנים". (בראשית רבה א, י)
- "והבן שלא חשב יום הכיפורים מפני שעשרת ימים שבין כסא לעשור נקראים ראש השנה, לפי ששנות החמה יתרים על שנת הלבנה כמספרם, ולכן המעשים הנאותים הנפעלים בימים אלו חשובים ככל השנה.

ולכן אין מזכירין ראש חדש בראש השנה מפני שזכירה אחת עולה לכאן ולכאן מפני שהחדש נכלל בשנה". (מנ"ח, א' אדרת אלוהו בראשית א, י')

דקדוק במעשים גם בדברים שאינו מקפיד כל השנה - "אף מי שאינו נוהר מפת של כותים בעשרת ימי תשובה צריך לזוהר". (ש"ס י"ט ר"ב ס"א)
- "... הדבר הראשון שמתעוררים מהשופר של ר"ה הוא "חפשו במעשיכם" לדקדוק בהם ולהרבות בהם ככל היותר, וכשיצאים מראשי השנה עוד קודם ה"חזירו בתשובה" צריכה להיות אירת חיוזק כללית להרבות במעשים טובים ולהתעצם בעבודת ה' לאחר מה השופר הביא אותנו לעולם אחר של התעוררות שהמסקנא שלו היא החפוש במעשים והשינוי בהם מתוך הכרת גודל ערך מעשה האדם.

וזהו ההבנה במ"ש בירושלמי שבעש"ת הזמן להחמיר יותר במעשים אף שבמשך השנה סומכים בהם על היתרים שונים דכיון שכעת הוי זמן של חיוזק המעשים והרגשת חשיבותם הודקדוק בהם ודאי שראוי להחמיר ולעשותם אליבא דכו"ע ללא פקפוק". (שיח יחזק, תשרי עמ' רא')

התפילה בימים אלו היא לדאוג לקרוע

האם אכילת חצי שיעור מותרת לחולה ביוה"כ

מבואר בשו"ע (סי' תרי"ב סעי' א) שהאוכל ביום הכיפורים ככותבת הגסה חייב, והוא פחות מכביצה מעט, ושיעור זה שווה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך בשמן. ואע"פ דאף בפחות מכשיעור איכא איסור מה"ת כמבואר בשו"ע (שם סעי' ה) ובמ"ב (סי' ק"א). כתב המ"ב (שם סי' ק"א) דמ"מ איכא נפ"מ בזה לענין חולה דמאכלין אותו פחות מכשיעור (כדלקמן), וע"כ צריכין אנו לידע השיעור של חיובא. והנה בחינוך (מצוה ש"ג) כתב דחולה ביוה"כ אע"פ שאב"ט גמורה, אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור. משמע מדבריו דחייש הותר לחולה אף שאין בו סכנה. וכן ר"ל הגר"ש קלובר (הא"פ הא"פ לך שלמה וי"ד סי' רב, הכמת שלמה רס"י שכח) דח"ש הותר לצורך חולה שאב"ט (בכל האיסורים). אולם עיי' במנ"ח (שם אות ה) שתמה על דברי החינוך דודאי ח"ש אסור מה"ת אף לחולה שאב"ט, וכדבריו מבואר במל"מ (סי' פ"ה פ"ה הי"ח ד"ה ועדיו). וכן נקטו הפ"ח (שם סעי' ה) והכת"ם (א"ח"ח סי' ק"א). ועיי' בשו"ע (שם סי' ק"א) וסי' ק"א (ג) ובמקראי קדש (נפ"מ נוראים סי' ג) שפירשו כוונת החינוך בדרך אחר, ועיי' לקמן בשם הגר"מ, ובגליון מ"ד הוכחנו ע"פ הפוסקים דקיי"ל דחייש אסור לחולה שאב"ט באיסורי תורה דלא כהגר"ש קלובר.

אלא דחולה מסוכן, ומסכס הדבר שמאכילים אותו ביוה"כ כמ"ש בשו"ע (סי' תרי"ב סעי' א) (ועיי' בגליון ל' לענין נאמנות הרופאים לענין זה). וכבר פסק השו"ע (שם סי' ז) כצאת הרא"ש (יומא סי' יג) דכששמאלין אותו מאכלין אותו מעט מעט (אם סגי בהכי) כדי שלא יצטרף לשיעור (הפמ"ג (ע"מ תרי"ב מ"ז סי' ט) דלא לחדש דאע"פ ח"ש הוא איסור בעלמא, לענין ויהי"כ עובר על עשה ד"מוענייתם", ועיי' א"כ שבועה חייל עליו. אולם במרחשת (ח"א סי' ה) ובאחיזר (ח"י"ב סי' כ"א אות ג) מבואר דלא כדבריו, וכן פסק במנחת שלמה (תני"ג ע"א אות ב) דליכא בח"ש אף ביוה"כ אלא איסור בעלמא. ועיי' עוד בזה במקראי קדש (נפ"מ מוראים סי' ז) ובנהרי קדש (שם סוף הגה ב), ועיי' לקמן. ועיי' עוד בבה"ל (סי' תרי"ב ד"ה ואם אמדוהו) בשם בנין ציון (סי' לה) דבכל אכילה ואכילה אף אם הותר לו לאכול פעם אחת יותר משיעור מ"מ על אכילה השנייה אם היה די לו בפחות משיעור והוא יאכל כשיעור חייב כרת לכן צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות וקשה מאד לשער כן צריך לזה זריזות ובקיאיות. ועיי' לקמן בשם הגר"ש זצ"ל.

ואע"פ דאף באכילת פחות משיעור איכא איסור מה"ת, כתי' הרא"ש (שם) דמ"מ איסור חצי שיעור קיל טפי דהרי אין בו איסור כרת ומלקות. ועיי' בשו"ע (סי' תרי"ב סעי' ט) שגם ביוה"כ היכן שהחולה צריך לאכול מאכלות אסורות מאכלים אותו "הקל הקל", דלא כהניד המלך (שבב"ע פ"ב הי"ט ד"ה ולכן שפיר). ועיי' ברמב"ן (תורת האדם) דאפ"י אם מאכלים אותו ח"ש מ"מ מאכלים אותו הקל הקל. והביאו ה"חזקאל (יומא פ"ד הי"ה פ"ה ע"ה) מאכלין ד"ה מאכלין. אולם באור שמח (מא"א פ"ד הי"ד ד"ה וכן כתי') יצא לדחות דבריו. ועיי' בזה במקראי קדש (נפ"מ נוראים סי' ז) ועיי' עוד בשו"מ (ק"י ח"י"ב סי' ט, ר"י ח"א סי' ג) ובאור שמח (שם) שהאי דין של הקל הקל מוטל על "המאכל" אבל לא על החולה כי הוא בחול בהצלת נפשו, ועיי' בזה במקראי קדש (שם סי' א).

אלא שהנצי"ב (עמק דבר שאילתא קסו אות יו ע"מ שז טור א) יצא לחלוק על פסק זה שהרי לא הזכירו עיקר גדול זה הרי"ף והרמב"ם אע"פ שדבר זה מצוי והוא נוגע לאיסור כרת, אע"כ שלא נאמר דין זה לחולה. וכן הגר"ח זצ"ל (הובא בחי' מן הגר"מ שבה"ע פ"ב ד"ה והנה אמרי"ר, ועמק דבר שא"י לה אות ה) היה מורה ובא בכל חולה שיש בו סכנה שיהא כלי צורכו ולא פחות מכשיעור ודברי השו"ע הנ"ל קיימי רק על חולה שאין בו סכנה רק משהו ואמר שלא לאכילו אותו וכבד עליו החולי וסתכן, ע"כ [ועיי' שו"ת שו"ת ד"ה ביאר כוונת דברי החינוך הנ"ל]. אלא דכבר פשטה ההוראה להחמיר כפשטות דברי השו"ע ונושא כליו דמאכלין אותו פחות משיעור אף כשכבר הוא מסוכן, אם סגי בהכי, כמבואר בשש"כ (פ"ט הגה ב), בצ"א (ח"י סי' ג אות ב) ובמשנה הלכות (ח"י סי' עה). [ודעת הגר"ש זצ"ל (הלכות חג בחג פ"ב הגה ב) דמ"מ חזי לאיצטרופי סברת הנצי"ב במקום כל חשש קטן אחר כגון אם סגי לחולה כשיעור זה, או ספק בשיעור עצמו, וכן נוגע לדברי הבנין ציון הנ"ל. אלא דשו"מ בנשמת אברהם (סי' תרי"ב סי' ב) שהביא בשגר"י אברמסקי זצ"ל היה פוסק כהגר"ח]. והנה מבואר מדברי הרא"ש (שם) המחייב לאכול פחות משיעור (היכן דהיינו בהכי) כדי שהחולה יעבור רק על איסור ח"ש דקיל, דאף היכן דאין כוונת האוכל לצורך ע"פ חצי שיעור תוך שיעור אכילה מ"מ איכא איסור. וכן מוכח מדברי המ"א (סי' שכח סי' ט) שכתב בדעת הסוברים דשוחטים בהמה בשבת עבור חולה שיש בו סכנה אע"פ שיש נבלה מזומנת, דהוא אפ"י אם החולה אי"צ אלא פחות מנזית, משום דבפחות מכוית איכא נמי איסור דא"ו והוי הרבה לאומן בכל משהו שאוכל מהאיסור (ע"י בפמ"ג) וחמירי מלאו א' דשבת, וכן נקט הגר"ז (אות ט) [אבל בפמ"ג (שם) ובח"א (כלל סט אות י) משמע שדוקא היכן שהשלים השיעור עובר על כל משהו, ועיי' בהגה לקמן שו"ת]. הרי להדיא דשו"מ שאינו עומד להשלים השיעור (שהרי אי"צ אלא פחות מכוית נבילה) עובר על כל משהו, ואף היכן דלא השלים השיעור לבסוף נמי איכא משום איסור חצי שיעור. ועיי' בדברי מרדכי (פרדבורג סי' נ אות ה) שלמד אליבא דהשא"גא (סי' ק ד"ה ואומר א"י) דדוקא היכן שמשלים השיעור עובר למפרע גם על משהו הראשון, וא"כ כשאוכל רק ח"ש ואין בדעתו להשלים אין אסור מה"ת, ודחה דבריו. אולם עיי' בדברי השא"גא דאין מוכרח ללמוד כהנב"ד הדברי מרדכי.

אלא דמציינו במאירי (יומא עד: ד"ה חצי שיעור) דכתב שאע"פ דח"ש אסור מה"ת מ"מ היינו דוקא היכן דחזי לאיצטרופי, כי הוא התחלת אכילת איסור, אבל אם נשבע על חצי שיעור הרי הוא מגלה דעתו שאינו מכוין לצירוף וא"כ אינו אסור אלא מדברי סופרים [וה"ל דאין דבריו סותרים דברי הפוסקים הנ"ל דשאני הכא דאיכא גלוי דעת גמור דהרי אסור ע"ע האכילה ע"י שבועה]. מבואר מדבריו דכל היכן שמגלה דעתו להדיא דאין כוונתו להשלים השיעור ליכא משום איסור חצי שיעור מה"ת, ולשטתו י"ל דח"ה הצריך לאכול ביוה"כ "אם נשבע"י שלא יאכל כשיעור אינו מזהר כלל מה"ת באכילת פחות משיעור, ולפי דבריו יש לידון דבכה"כ אסור דשרי לחולה אפ"י שאין בו סכנה לאכול פחות משיעור, שהרי מבואר א"כ קני"ה ע"י ג' דאימך דרבתא שרי לחולה שאין בו סכנה. ואע"פ דהתם שרי דוקא שלא כדרכו שאינו מכא דהמאכל עצמו היתר הוא אלא דיומא קאריס שינתא אסור י"ל דמותר אף כדרכו כמו שהסתפק ברע"א (סי' ה), ובשו"ת דברי יעקב (שור סי' ג ד"ה ועל, הובא בדרכי"ט סי' קטו סי' ב) הוכיח מהר"ן דשרי בכה"ג. ועוד דח"ש קיל, עיי' בא"פ לך שלמה הנ"ל. [ולענין דבר שאינו ראוי לאכילה לחולה שאב"ט עיי' בשו"ע (שם סי' יד) דכל שאין דרך אכילה שרי, בפרט ביוה"כ דיש לצרף דעת הראב"ה המובא בטור (ססי' תרי"ב) וכ"ש בחצי שיעור, עיי' בב"י (שם) ובמ"ב (שם) ובגליון ק"ז. ודעת השא"גא (סי' ע) דאין פטור שלא כדרכו ביוה"כ, אבל הבנין ציון (סי' לה), הכת"ס (א"ח"ח סי' ק"א) ועוד חולקים עליו. ועיי' בדעת תורה (סי' תרי"ב סעי' ז)].

אלא שהמאירי הנ"ל לשטתו אזיל דס"ל שם דשבועה חלה על ח"ש כי בכה"ג אינו אסור לו ח"ש אלא מדרבנן (כי לא חזי לאצטרופי) ושבועה חלה על איסורים דרבנן, אולם עיי' בשו"ע (יו"ד סי' רל"ח סעי' ד) שנקט כהרמב"ם דשבועה חלה על ח"ש כי אינו מושבע ועומד מהר סיני [ועיי' עוד בשו"ע (סי' רל"ט סי' ב)] ומזה שלא כתבו כסברת המאירי משמע דלא ס"ל כוותיה, וש"מ שכי"כ בהר צבי (יו"ד סי' צו ד"ה וגדולה). ועיי' עוד בשו"ע (יו"ד סי' רל"ט סעי' ז) דהנשבע לעבור על איסור דרבנן אין השבועה חלה. ועיי' לעיל בהגה בשם הפמ"ג א"כ שבועה חלה על ח"ש ביוה"כ, ומשי"כ בשם ביה"ח.

וכעין סברת המאירי מצינו בצ"ח (פסחים מד) וברע"א (ססי' קנד) דהאוכל בסוף יוה"כ ואין כבר זמן לאכול כוית אין איסור משום ח"ש דהרי לא חזי לאצטרופי [ועיי' בנוב"י (א"ח"ח תני' ססי' ג) וברע"א (ח"י סי' עו ד"ה והנה י"ל דבא)], אלא דיש לחלק דהתם לא שייך במציאות לצרף עוד חצי שיעור שא"כ הוא דהמאירי דכיון שלמעשה יכול לצרף עוד חצי שיעור י"ל דאכתי איסורא איכא. [ועיי' בחק"ל (א"ח"ח סי' ז ד"ה ע"כ ע"כ נ"ל בדעת הרב) דאף דבדר דא"א שהזדמן בכלל חזי לאצטרופי. אבל עיי"ה] חזי לאצטרופי. דאם אינו במציאות בעולם ובגון הנשבע שאוכלנה ונשרף מקצתו לא שייך חזי לאצטרופי. וכ"כ התורה לשמה (שאלת נ"ד ד"ה ועד יש להביא ראיה מדין חצי שיעור, ושאלה קלו), וכן מוכח ברב פעלים (א"ח"ח ח"י"ג סי' לב), וכ"כ החת"ס (יו"ד סי' רל"ח ע"ה) ובאבנ"ז (א"ח"ח סי' שפ"ג אות ט), ודלא כהש"ך (יו"ד סי' רל"ח סי' יב) שמוכח דגם בכה"ג אמרינן חזי לאצטרופי, ועיי' בחק"ל (א"ח"ח סי' צ ד"ה וראיתי להרב שב"י) מה שתמה על הש"ך. ועיי' עוד בזה בהר צבי (יו"ד סי' צו ד"ה וגדולה)].

וה"מ בספריים שהגר"מ סאלאנטער זצ"ל (סוף ספר דרושי חמדת שלמה) נתן עצה למי שצריך לאכול ביוה"כ שיאסור ע"ע לפני אותו היום בכל מיני אוכלין ומשקין שבעולם דתו לא מצי חייל איסור יוה"כ, וגם יאמר בפירוש בשעת הנדר שאינו אוסר עליו אלא שיעור שלם כשיעור שחייבה תורה ביוה"כ, והא מחמת יוה"כ גם אינו נאסר פחות משיעור כיון דהא דח"ש הוא משום דחזי לאצטרופי והכא הרי א"א כלל להתחייב משום יוה"כ כיון דאין איסור חל על איסור, ע"כ. ולכאורה איכא סיעתא לדבריו מדברי הצ"ח (שם) והרע"א (שם) ודעמייה ואע"פ שיש חולקים על דבריהם [ועיי' בבנין עולם (יו"ד סי' נד בהג"ה) ובחלקת יואב (יו"ד סי' ט ד"ה הנה לכא' וד"ה וגם משי"כ), ועוד], ועיי' בהגה לעיל, מ"מ אפשר דידוד בנדון זה של הגר"מ סאלאנטער זצ"ל די"ל דהתם עדיפא דאף אם יאכל שיעור שלם ליכא איסור כלל, כיון דלא חל איסור יוה"כ על אכילה זו.

אלא דעיי' בפמ"ג (פתיחה לבב"ח ד"ה וחצי שיעור, ויו"ד סי' סה מ"ז סי' ד) ד"ה נסתפקת) שמסתפק בגדר חזי לאיצטרופי האם פירושו שיטעה ויאכל כוית כדי אכילת פרס או דלמא הפירוש חזי לאיצטרופי כפשוטו דראוי להצטרף עם ח"ש אחר ויהיה שיעור שלם, ע"כ. ועיי' באור ליי"ן (ח"א א"ח"ח סי' לה ח"י"ג פ"טו אות טו ובהגה) שפסק כצד השני. ועיי' בגליון צ"ח שהבאנו סוברים שבהוצאה בשבת פחות מ"א לא שייך ח"ש כיון דשם כשמטל פחות מ"א ומניח לא שייך עוד להצטרף, ועיי' לקמן]. ולכאורה לפי דין השני ש"ל, דאף בנ"ד אסור כיון דאיסור חצי שיעור הוא מצד עצמו, אלא דשמה י"ל דאיסור זה הוא מצד עצמו דוקא בכה"ג שעל שיעור שלם נמי איכא איסור, אבל בני"ד שהשיעור שלם אינו אסור כלל י"ל דעל פחות משיעור אין בו תורת "חצי שיעור" וליכא אסור כלל, וצ"ע. אלא דראיתי במנחת שלמה (ק"י סי' לא) שבאמת דחה עצה זו ע"פ הצד השני של הפמ"ג הנ"ל, ועוד טעמים עיי' עליו, ועיי' עוד במנחת יצחק (ח"י סי' נח ח"י"ג סי' ל"ט ד"ה וני"מ למה שהובא).

את הגזר דין - "הרשב"א בתשובה (ח"א ק"מ פ"ח) כותב שמה שאמרו חז"ל "בני חיי ומוזני לא בזכותא תליא מילתא אלא במולא תליא מילתא" בבח תלית הרבים יכולים לבטל את זה, ועוד דסבירא לן כמ"ד אין מול לישראל (שבת קנ"ג) אפילו יחיד יכול לבטל זאת אבל רק לפני גז"ר...

א"כ הימים שאנו נמצאים בהם עתה, מלבד מה שהם ימי רחמים גדולים, הם עוד לפני הגז"ר וכפי שאמרנו יכולים עוד לפעול גדולות ונצורות, הכל אפשר לשנות בימים אלו, והוה העבודה של הימים על האלה להסיח דעת מהבקשת רחמים על הגזר דין...

וצריך לזכור שיש לנו הרבה על מה להתפלל, אולם אין צורך בחיבור נוסחאות חדשות לתפילה הרמב"ם (פ"א מתפילה ה"ב) כותב "ואמצעיות יש בהם שאלת כל הרברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולם" יש 'אבות' מכלל דאיכא 'תולדות' כל כי כל המצוות החיים הם 'תולדות' לברכות שמו"ע וכל ברכה היא 'אבות' להרבה צרכים והרבה יש לנו להתפלל בהם שנוגע לכלל ובהם שנוגע לפרט... (שי"ח יצחק, תשרי ע"מ רמ)

החיוב לשוב בערב יום הכיפורים - אף על גב שחייב אדם לשוב בכל יום וכל שכן בעשרת ימי תשובה, מכל מקום בערב יוה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה ולקיים כמו שכתוב [ויקרא ט"ז ל"ן] כי ביום הזה ג"ר לפני ה' תטהרו, ורצה לומר כי בראש השנה אין הקדוש ברוך הו"ד דן בעצמו אלא בית דין של מעלה דנין, אבל ביוה"כ אזי הקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח, ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר, לפני ה', ולכן יראה לתקן הכל מה שצ"ע בין מה שבין אדם למקום וכל שאן שבין אדם לחיבורו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון ואונאת דברים, כי בעיירות שבין אדם לחיבורו יוה"כ מכפר עד שירצה את חיבורו, ולכן אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו" (ח"א אדם, קמ"ד, ה) *

ע"י יוה"כ מתקבלת התשובה ונתקנים כל הקלקולים - "אמנם ענין יום הכיפורים הוא, שהנהגה הכין האדון ברוך הוא לישראל יום אחד, שבו תהיה התשובה קלה להתקבל, והעונות קרובים לימחות, והיינו לתקן כל הקלקולים שנעשו, ולהסיר כל החשך שנתגבר על יום, ולהשיב השמים אל מדרגת הקדושה והקורבה אליו ויחברן שמו, שנתרחקו ממנה על ידי חטאתיהם.

והנהגה ביום זה מאיר אור שבכחו נשלם כל זה הענין, ואמנם הוא אור שלקבל אותו צריך שישמרו ישראל מה שנצטוו ליום זה, ובפרט ענין הענין, שעל ידו מתנתקים מן הגופניות נתוק גדול, ומתעלים במקצת אל בחינת המלאכים ושאר כל פרטי הדברים כפי פרטי התיקון". (רמח"ל, דרך ה' ח"ד פ"ח, ה) - "... מעתה ביום הכיפורים מקבלים דברי ר"ע משמעות מחודשת, אשריים ישראל לפני מי אתם מטהרים - לפני אביכם שבשמים, שביום הזה העונות קרובים ממש להמחות, והתשובה קלה ממש להתקבל, ונקל לתקן כל הקלקולים ולהסיר כל החושך ולשוב אל מדרגת הקדושה והקורבה אליו ית', וא"כ אשריים ישראל, שבעבודת התשובה שביוה"כ אתם זוכים כ"כ עד להטרה, ולפני מי, לפני אביכם שבשמים". (שי"ח יצחק, תשרי ע"מ רמ - ט)

נערך ע"י מחבר קונטרס "פנינת חזקת אלוהי המלכות" מסדרת פורטת המועדים

העלון נתרם בעילום שם **הלצחת התורם ומשפחתו**

© שמענתא עמיקתא - הערות ותורמות בטל' 02 571-3932